

НАЦИОНАЛЕН ВЕСТНИК

ПРЯКА

Брой 16 • год. ХСIII • 4 септември 2013 г. • цена 0,40 лв.

www.stdbg.org

СТДБ И ТНИ ПРЕДЛАГАТ:

ГКПП „Маказа“ да се нарича „ген. Васил Делов“

Граничният контролно-пропускателен пункт между България и Гърция „Маказа“ да бъде наименуван на един от героите на българската история и военна наука ген. Васил Делов. Това предложиха Съюзът на тракийските дружества в България и Тракийският научен институт на премиера Пламен Орешарски в нарочно писмо и го помолиха да внесе мотивирано предложение до президента Росен Плевнелиев, в чийто правомощия е преименуването.

На 9 септември отварят ГКПП „Маказа“, който чрез новоизградената пътна връзка ще свързва градовете Хасково и Кърджали на българска територия и Комотини и Александруполис – на гръцка. Той ще е и последният елемент от Общоевропейския транспортен коридор №9 и значително ще облекчи преминаването на българо-гръцката граница като поеме част от преми-

наващите през останалите гранични преходи между двете страни. Пунктът „Маказа“ ще помогне на хората от двете страни на границата, на много роднини и приятели, разделени от нея, да се срещат по-лесно. За откриването на „Маказа“ многократно е настоявал и Костадин Карамитрев. Според споразумение с Гърция от 2009 г., на ГКПП „Маказа“ ще има съвместен контрол, което означава, че хората ще бъдат спирани за проверка само веднъж на влизане или излизане. Това ще става на българска

територия.

През есента на миналата година в Кърджали избухна скандал, свързан с името на ген. Делов. Инициативен комитет номинира освободителя на града, ген. Васил Делов, за почетен гражданин. Но на тържествената сесия на общинския съвет в Кърджали, по повод 100 години от Освобождението, номинацията бе отхвърлена от болшинството съветници. По този повод Тракийското дружество в Кърджали излезе със специална декларация, в която осъди решението на

съветниците от ДПС.

Ген. Делов е командвал войските, освободили Източните Родопи на 21 октомври 1912 година.

Той е родом от Котел и по бащина линия е от рода на Георги Раковски. Майка му е сестра на Гаврил Кръстевич. През 1879 г. завършва с първия випуск на Военното училище в София. Включва се активно в строителството на Българската армия. Издава „Редовите войници в пехотата“, която е първото ръководство за обучение в Българската армия. През Балканската война е началник на Хасковския отряд. В битката при Кърджали изтласква турците на юг от река Арда и осигурява тила на 2-ра Българска армия при Одрин. През март 1913 г., като началник на Южния отдел на Източния сектор участва в обсадата и шурма на Одринската крепост. Повишен е във военно звание генерал-майор.

В Кърджали е изграден негов бюст-паметник.

Председателят на СТДБ – гост на Общоукраински български събор в Одеса

На 31 август в Одеса се проведе VI-ти Общоукраински български събор, организиран от Асоциацията на българите в Украйна. Съборът е посветен на 20-годишния юбилей от създаването на асоциацията, която обединява хиляди българи, в т.ч. и с тракийско потекло.

През годините на своето съществуване Асоциацията развива дейност, имаща за цел консолидиране на българската диаспора, съхраняване и развитие на историческите ценности, българската националната култура,

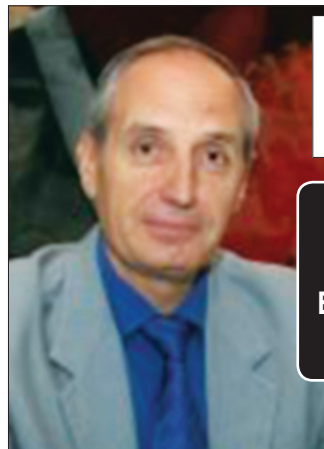
език и традиции, играе важна роля в развитието на културните и делови взаимоотношения между Украйна и България.

На събора присъстваха представители на украинската държавна власт, както и представители на българската диаспора от цяла Украйна. Официални български гости на събора бяха Петър Стоянович – министър на културата, Росен Иванов – мреждател на Държавната агенция за българите в чужбина, Атанас Зафиров – народен представител в 42-то НС, Красимир

Минчев – извънреден и пълномощен посланик на Република България, Стоян Горчивкин – генерален консул на Република България в Одеса, Красимир Преманов – председател на Съюза на тракийските дружества в България.

От украинска страна приветствени слова бяха поднесени от В. Янукович – Президент на Украйна и от Министър председателят Азеров. От българска страна приветствия бяха поднесени от М. Миков – председател на НС, от външния министър Кристиан Вигенин и от С. Станишев като председател на ПЕС.

Съборът продължи с тържествен галаконцерт, в който участват артисти и самодейни фолклорни колективи и танцови състави от Одеса, Запорожка и Кировоградска области, Автономна република Крим, България и Молдова.

Проф.дин
Светлозар Едъргов

**ЗАКОНЪТ Е
ИЗКЛЮЧИЛ ОТ
ВОЕННАТА ИСТОРИЯ
ПРЕОБРАЖЕНЦИ**

На стр. 3

На пръв поглед изглежда благородна инициативата да се промени Законът за вероизповеданията, така че всички храмове, манастири и молитвени домове, т.е. всички предназначени за богослужбена дейност, да станат собственост на религиозните общности заедно със земята. Вносителите на поправките са депутати от БСП, ДПС и „Атака“, които бяха подтикнати от факта, че собствеността на патриаршеската

тийството имаше претенции към джамията и земята около паметника на Ильо войвода в Кюстендил, към историческия музей в Кърджали, към Безистена в Ямбол, към Музея на религиите в Стара Загора, към джамията в Самоков, а сега е готов да вземе и сградата на Археологическия музей в София, някогашната Буюк джамия. Остава да посегне и към „Св. Седмочисленици“, тъй като е построена на мястото на т.нар. Черна джамия. Главният мюфтия Мустафа

Храмът не е само на Бога...

катедра „Св. Ал. Невски“ не е решена и Светият Синод няма нотариален акт за нея. Но се оказва, че предложението са недомислени.

Нека неолибералите да тръбят, че държавата не е добър стопанин, нека да твърдят, че „храмът е на Бога и служи Нему, а не на обществото, археолозите, академичните или ктиторите“, ала отдавна сме се уверили, че паметниците на културата, каквито са много от църквите и джамии, са и днес част от историческото наследство благодарение на държавата. Бихте ли си представили как би изглеждала Боянската църква, ако не бяха вложени толкова средства в нея, каквито Светият синод никога не можеше да събере. Нима църковниците могат сами да се справят с възстановяването на стенописите в катедралния храм „Св. Ал. Невски“, още повече че нямат подготвени кадри за консервиране, реставриране и поддържане на паметници на културата. Всяка сграда, построена за храм, „не може да се използва за нищо друго освен за храм“ и затова трябвало да е собственост на вероизповеданията, заявяват владичите. Но много от храмовете са държавна собственост, а има и църкви, с които разполагат общините.

Предложенията дойдоха дошеш за мюсюлманството в България и някой прикрити мераци сега излязоха на мегдана. И преди да се заговори за тоя закон мюф-

Тодор Корув

Хаджи казва, че те водят дела за 80 имота, 13 от тях са паметници на културата. Сред тях има и вакъфски. От мюфтийството пренебрегват факта, че въпросът с вакъфските имоти е решен в споразумение между България и Турция още през 1909 г. Още не ми побира умът какво правеше президентът Росен Плевнелиев на ифтар в Пловдив на една маса с турския вицепрезидент Бекир Боздаг. На софрата е станало дума за тия имоти, та после от посолството трябваше да обясняват, че Турция няма претенции за паметниците у нас. Турция може да няма, но нейната „пета колона“ у нас не си поплюва.

Отдавна се знае, че парите за джамии идват от Турция и от ислямския свят, където се подготвят и духовници. Оттам прониква и радикалният ислям. Оттам се поощрява „купуването на души“ – знаете как бе ислямизиран циганският квартал в Пазарджик. А сега недомислените поправки в закона събуждат апетити в мюфтийството да върнат собственост върху отдавна изгубени имоти.

ОТ КЪДЕ НОСИ ИМЕТО СИ МАДЖАРОВО

През месец август цяла Тракия гореше. Изгоряха големите български села Съчанли, Манастир, Голям Дервент, Доган Хисар и много други. Турският башибозук образува хайки с ловджийски кучета, претърсваха и най малките горички и долини и който българин му попаднеше, убиваха най-зверски.

Оцелялото население от Софлийска, Ференска, Дедеагачка и Гюмюрджинска околии по разни пътеки се прибра в Дедеагач, като се осланяше на помощта на чуждите консулства-английски, французки, италиански и германски. Това българско население поиска помощ от консулствата, да ги закрият от турския башибозук, а те се задоволиха само с приказни обещания: „Не боите се, ще ви помогнем.“ Но не помогнаха. Гърците и те отказаха помощ и предадоха града на 19 септември на башбозука и цялото струпано българско население остана в клопка в ноктите на озверения башибозук. На 23 септември 1913 г. турският башибозук подкара този голям керван от 12 000 души към Турция. Жалка картина.

Намериха се смелчаци между народа. Вън от обсадата на Дедеагач имаше две малки чети от по 16 човека. Начело на едната стоеше войводата Руси Славов от Нова Загора, а на другата Димитър Маджаров от с. Мархамли Ференска околия, бивш учител.

Когато керванът се подкарва за Турция планът на четите е изработен умело. На 24 септември рано, четата на Маджаров заема засадна позиция пред жп гара Фере в очакване да пристигне кервана, а другата чета на Славов зае височините над Фере. Каква смелост. Пропуск е даден на осем конни разезди, които отминават засадата без да разберат нищо. Приближава керванът най-напред начело на колоната, командирът на башибозуците на бял охранен кон. Дава се уречения знак и пушечни залпове се отправят от четата. Пада командирът, завързва се сериозно сражение, падат и от двете страни убити. Там от четата са убити седем човека, но целта е постигната. Турците отстъпват. Народът поема на север към височините и се прибира към балкана.

Стоенето на народа в балкана занаят ставаше невъзможно, гладът го измъчваше. Не знаехме какво става по света и с България. Взема се решение народа да бъде прехвърлен в България. На 2 октомври подир обяд от Армаган баир – Доганхисарско землище, керванът потегли на път за България. За разезд бе определена четата на Славов, а задна охрана – Маджаров. Маршрут: Армаган баир, Конски гроб при Мерикоз, Коджаайля, Арнауткьой, в дясно от Попско по направление на с. Ятаджик на Арда. Трябваше да се

„Малка историйка“, разказана от Вълко Трингов през 1963 г.

бърза с похода, докато турците не са вземали дирите ни. Пътуваше се ден и нощ безспир. Отмалели от глад и умора едвам се пристъпваше, но трябваше да се върви и скритите сили се оказаха издръжливи. Намериха се и добри куриери познавачи на пътя.

На 4 октомври по обяд стигнахме реката Арда пред с. Ятаджик, а на срещната страна българска територия. На Арда ни посрещнаха закрити турски башибозуци, откриха стрелба и стана неочакваното, избиха много хора между които жени, деца и старци. Вечерта под прикритието на тъмнината преминахме Арда. Намирахме се в България. Само 4 дни след пристигането ни в България на 8 октомври бе дадена заповед на българската армия да окупира Западна Тракия. Ние се завърнахме в Тракия, а през 1920 г. бе съдено пак да напуснем родните си места. Пишуцият тези редове през цялото време бе в четата на Руси Славов.

Точно на това място, където Хасковска, Харман-

лийска, Крумовградска и Ивайловградска околии си имат допири се намира с. Ятаджик.

След 9 септември народната власт, край село Ятаджик, където се проля невинна българска кръв, издигна паметник за падналите, който ще напомня на

поколенията за тази тракийска трагедия и с указ преименува с. Ятаджик в с. Маджарово в чест на войводата Маджаров. Стана традиция всяка година на края на месец август в Маджарово да става сбор, където се стича много народ от близките околии.

Не мина много време геолозите разкриха в землището на Маджарово огромни рудни залежи, построиха флотационна фабрика за преработка на рудата, издигнаха се досега над тридесет блока за работниците и много други различни постройки. Маджарово взе вид на модерно минно градче и е обявено за град.

Спомените предостави инж. Гинчо Колев – зам.-председател на ТД „Момчил юнак“ – Момчилград.

Продължение от миналия брой

ДОЦ. ГЕОРГИ МИТРИНОВ

Георги Стоев Журнала бил един от първите грамотни карлуковци, като и учителствал. Страстта му да чете книги и получавани от него периодични издания накара карлуковци да му дадат прякор Журнала, който после се утвърдил като фамилно име Журналови. Към тая група могат да се добавят още Тодор Добровски, Тодор Карапетков, Петър Витанов. Вероятно могат да се прибавят още имена, но именно тия първенци направили така, в Карлуково да се води богослужение на църковнославянски език, а в училището да се преподава на български език, като набавили нужните учебни помагала

През 1881 г. Вълко Ив. Шишманов, Емануил Т. Беев, Петко Т. Карапетков, Стойчо П. Струнчевски, Чило Райчоски и Петко Н. Палифойнев загрижени за тежкото материално положение на бедни семейства, на вдовици и сираци, основали дружество „Помощ“, като събрали

В Карлуково глобявали заради разкош

помежду си малък капитал, с които лихви подпомогнали бедни ученици. Същевременно агитирали за разрастване на групата и мнозина карлуковци откликнали на предложението.

На 21.07. (03.08.) 1883 г. било проведено общо събрание, на което се решило да се основе младежко дружество „Съгласие“ с основна цел благотворителна дейност, насочена към изпаднали в затруднено материално положение семейства. На 08. 07. 1884 г. настоятелството на дружеството устроило среща с гощавка в къщата, двора и градината на Стефан Г. Журналов, на която били поканени всички карлуковци, а също първенците на съседното с. Петково. Целта била да се създадат по-сърдечни връзки между населението, а и да се агитира то за участие в дружеството. Действителните членове, които били 37 на брой, плащали 50 гроша встъпителна вноска и 6 гроша

годишна вноска. Спонагателните членове, които плащали до 50 гроша вноска, били 28. До 1893 г. броят им се увеличил на 93. Със събрания капитал се благоустроявало селото, уредила се голяма селска библиотека, набавяли се книги, вестници и списания. Благодарение на дружествената дейност се запазили от изсичане горите в местностите Дъбака и Куцоското, за които се грижел нает пъдар. Особено важна била помощта след пожара в селото от 1886 г. за възстановяването на изгорелите сгради.

Несъмнено трябва да се отбележат две важни събития в дружественния живот на карлуковци през 80-те години на XIX век. През 1884 г. в Карлуково започнал строежът на ново училище. Завършената сграда била триетажна. На първия етаж имало два дюкяна и стая.

През 1884–1885 г. в Карлуково било открито неделно училище с

цел да се ограмоти възрастното население на селото. Както пише П. Карапетков, „всеки неделен ден след отпущ църква се събирали първо 20-30 жени, а после техният брой достигнал до 40“. Нареджали се на чиновите в една учебна стая на училището и били обучавани от местните учители да четат и пишат. След неделните женски училища, обикновено следобед, големият салон се пълнел с възрастни мъже и жени. Беседите се изнасяли от учителя Вълко Ив. Шишманов по история, естествознание и хигиена; от свещеника Емануил Т. Беев по вероучение, нравоучение и смислен семеен живот; от братовчедите Манол Д. Димчевски и Манол Т. Добровски – ученици в американския колеж в Самоков по химия, физика и география. Както може да се очаква, карлуковци проявявали най-голям интерес към родната история. Неделното училище и народният

университет придобили широка популярност.

Друга важна дейност на местната организирана интелигенция, която говори за наличието на читалище, е създаването на библиотека, чието начало било поставено скоро след откриването на училището. По данни на П. Карапетков преди пожара от 1896 г. своеобразната библиотека включвала от 1000 до 1500 книги. Но за библиотека в истинския смисъл на думата не може да се говори. Будното с. Карлуково, оградено с български мохамедански села, с изключение на съседното с. Петково и отчасти на с. Давудево (дн. Давидково), било често посещавано от местните управници, проводници на официалната османска власт. Книгите били възприемани като признак за бунтовничество. Затова те били крити в изби и тавани на околните на училището къщи. Най-много книги криели в къщата на Илия Маринов. Поради честите претърсвания от страна на османските власти книгите били крити в тенеките и сандъци, които били заравяни по градини.

Продължава в следващия брой

ПРОФ. ДИН СВЕТЛОЗАР ЕЛДЪРОВ

– Съюзът на тракийските дружества ще подкрепи вашата идея да се допълни Закона за паметниците като внесе подобно предложение в парламента. Но защо се налага това?

– Напоследък във връзка с честването на 110 годишнината от Илинденско-Преображенското въстание си позволих да поставя пред обществеността едно очевидно несъответствие. В България има закон за паметниците, приет от 40-ото Народно събрание. Той регламентира реда за съхраняване, регистриране и построяване на нови паметници и отдаване на почит на загиналите във войните на България. За мен като военен историк, защото съм започнал кариерата си в Института за военна история, е необяснимо, че от закона са изключени дейците на Илинденско-Преображенското въстание, които ние, военните историци, още преди 30 г. сме доказали, че са част от българската военна история. Това е въстаническа армия, създадена по образ и подобие на редовната армия в българската държава, изграждана от български офицери. Аз участвах в първите стълки след възникването на идеята за подобен закон. Спомням си, че през 2006 г. в Централния военен клуб се проведе една работна среща под надслов: съхраняване и опазване на военните паметници. Тя продължи цели 4 часа. Тази среща завърши с приемането на един официален документ, по силата на който по-нататъшната дейност по опазването на паметниците и създаването на специален закон се съсредоточи в Министерството на отбраната. Беше препоръчано създаването на национален дарителски фонд към 4-те военно-патриотични съюза, които действат с Министерството на отбраната. По-нататък обаче, работата над този закон е продължила в по-тесен кръг.

– И тогава са „изпаднали“ въстаниците?

– Първо са изпаднали голяма част от експертите. Ние, историците, които бихме могли да повлияем върху съдържанието на закона.

– Какво практически следва от отстраняването на въстаниците? Държавата няма ангажменти към паметници като този на „Петрова нива“?

– В закона са изключени изобщо борците срещу османското владичество, борците за национално освобождение и обединение до Балканските войни. Парадоксално е, че ако някой е имал щастието и не е

загинал в Илинденско-Преображенското въстание, ако е продължил своята революционна дейност и по-нататък и е успял да доживее до Балканската война и да се включи в македонското опълчение, то едва тогава получава правото да се счита за военен герой. За мен като учен историк това означава, че със силата на един закон от българската военна история е изключена „най-романтичната“ част от нашата история, изключена е Априлската епопея, въстанието от 1876 г., изключена е Вътрешната македоно-одринска организация и цялата тази борба, която водеше цяло поколение българи. Изключено е Илинденско-Преображенското въстание. По силата на този закон трябва да има и публичен регистър за паметниците, в който всеки да може да влезе и прочете. Когато приближаваха честванията на 110 годишнина исках да проверя статута на паметниците и преди всичко паметника на „Петрова нива“, който беше средище на национално честване. Исках да видя дали е влязъл в регистъра. Паметникът, пред който преди няколко дена бяха строени представителни части и се отдаде военна почит, но това по силата на сегашния закон е незаконно. За мен по-лошото е, че България с този закон дава знак, че не включва във военната си история, не счита за свои дейците на Македоно-одринското революционно движение. Това е парадокс. Поручик Борис Сарафов, подпоручик Тодор Христов, един от ръководителите на Крушовската република, не могат да имат паметници в България, които да се считат за военни, но имат такива в република Македония. Наскоро българския офицер Борис Сарафов, чието име на времето се е разнасяло из Европа като един от символите на Македоно-одринското революционно движение също се сдобил с възможност да бъде открит и паметник, а в България тези офицери нямат право на военна почит.

– СТДБ ще се опита да коригира закона като предложи на Народното събрание необходимото допълнение към него. Дали законотворците ще го приемат е вече друг въпрос. Но аз искам да ви попитам друго нещо. На конференцията на „Петрова нива“ вие в доклада си казахте, че една от целите на въстанието е била и чисто екзистенциална, да опази живота на българите в Тракия. Какво ви кара да мислите така?

– Основание за това ми дават многобройните документи, които говорят именно за една рязка промяна в политиката на Османската империя спрямо българското население в Тракия и Македония. Това са дипломатическите документи на консулите на т.нар. Велики сили в Цариград, в Одринско и Македония, документите на българските търговски дружества, документите на Българската екзархия. Аз споменах за три подробни изложения на Екзарх Йосиф от навечерието на въстанието, в които много

ЗАКОНЪТ Е ИЗКЛЮЧИЛ ОТ ВОЕННАТА ИСТОРИЯ ПРЕОБРАЖЕНЦИ

подробно е представен този обрат в османската политика. Той, разбира се, не използва думата геноцид, тогава тя не е съществувала нито за българите, нито по света, преди арменските кланета през Първата световна война. Но от изразите му става ясно, че той има предвид именно това-опит за „разреждане“ на българското население, за довеждането му до последно по численост, значение и права в Османската империя. Това се прави, за да не може българската държава да предъявява своите исторически права над това население. В изложенията на Екзарх Йосиф, а и другите документи, голяма част от които са публикувани и са на разположение на обществеността, много ясно се вижда промяната в турската политика и в цифровото изражение дори на жертвите. Започват изведнъж масови репресии, при които се опожаряват цели села, наистина се вижда че под прикритието на т.нар. „пъдарски реформи“, които са след Горноджумайското въстание през 1902 г. и намесата на Великите сили, та под прикритието на тези реформи

Османската машина планира да проведе истински геноцид. Аз смятам, че с темповете, с които се е развивал той, ако не беше Илинденско-Преображенското въстание в следващите 3-5 години Високата порта щеше да постигне своята цел, да направи етническо прочистване и то пред лицето на Европа. Тя веднъж вече беше направила нещо подобно в Малоазийските си вилаети пред 1894-1896 г. Там бяха избити над 300 000 арменци, въпреки че за тях, също както и за българите, в Берлинския договор беше предвиден специален член, който гарантираше провеждането на реформи. Същото щеше да направи и в европейските си земи пред лицето на Европа и европейските сили нямаше да направят нищо, както показва и историята. Ръководителите на въстанието обаче знаеха много добре за съдбата на арменците и не случайно в основния документ, по който е извършено планирането на Илинденско-Преображенското въстание, се казва, че докато арменците бяха силни, техният въпрос лежеше на дипломатическата маса. Когато ги унищожиха,

арменският въпрос изчезна от вниманието на Великите сили. И точно заради това с едно такова въстание, което трябваше да продължи възможно най-дълго, стъпаловидно, се цели да може с ограничените ресурси на българското население тази въоръжена съпротива да продължи поне 3 месеца и да привлече вниманието на Великите сили. Затова смятам, че въпреки скъпите и непрежалими жертви на въстанието, все пак те са несъизмеримо по-малко от онова, което щеше да последва и без въстанието. Тогава щяхме да броим жертвите с десетки и стотици хиляди, както арменците.

– Могат ли подобни конференции, като тази, която ТНИ организира на „Петрова нива“, да кажат нещо ново за събития и времена, които общо взето са изучени доста задълбочено?

– Аз участвам в подобни конференции от началото на кариерата си и в повечето от тях съм свидетел, че наистина стават публично достояния нови и нови неща. Всяка конференция завършва с някакъв научен принос, било фактологичен, било концептуален. За

мен основното, което се губи, е връзката между учените и широката общественост.

– Липсва ви популяризирането на изнесените факти и анализи?

– Да. Научната популяризация липсва. Ние, историците, познаваме в дълбочина тези проблеми, но те трудно достигат до българската общественост. А това не може да стане без участието на българското училище. Там се къса връзката. Ако нашето познание не влезе в учебниците по история, където се формират новите поколения, тогава то се обезсмисля. Това е и голямата мисия на българското училище – да се върне към своите традиции и да бъде национално в основата си. Най-заинтересувани от това сме ние, българите. Ако няма гражданска инициатива, която да настоява за едно или друго, за да може да се задвижат институциите, нищо няма да се получи. Знаете инак политиките как реагират – с вечния недостиг на средства, с малък бюджет и т.н. Но има неща, които не се измерват в пари, и това е националната идентичност и съдбата на българската нация.

Видни дейци на тракийската организация:

Стоян Мавродиев – основател и председател на Тракийското дружество в Търговище

Д-Р ТОНЯ ЛЮБЕНОВА

От 1913–1960 г. град Търговище е дом на една от най-космополитните, ерудирани, авторитетни и, не на последно място, обичани личности, живели някога в града – Стоян Мавродиев. Той е учител, общественик, един от основателите и дългогодишен председател на Тракийското дружество в града, директор на гимназията „Св. Седмочисленици“, ръководител на Въздръжателното дружество в училището, председател на Просветното дружество в Търговище, автор на редица статии в местния и централния печат.

Стоян Мавродиев Димитров е роден в с. Хиделий на 19.02.1893 г., което тогава се числи към Хайриболска кааза, Родоски санджак, Одрински вилает. Селото е разположено на около два километра разстояние от левия бряг на р. Ергене и в началото на 20 в. наброява около 100 къщи чисти българи, занимаващи се изключително със земеделие и скотовъдство.

Стоян Мавродиев е трети от четиримата сина на Мавроди и Петкана Димитрови. Баща му е родом от Копривщица и е ратай в дома на даскал Стоян Граматиков. Последният склонява да даде дъщеря си за жена на своя ратай, който бил много работлив и скромнен. До четвърто отделение малкият Стоян учи в родното си село. След това той става първият младеж от Хиделий, който завършва средно образование и то не къде да е, а в прочутата Одринска реална гимназия „Д-р Петър Берон“, където изучава чужди езици, точни и хуманитарни науки по модерни методи. Освен родния си език свободно говори френски, турски и гръцки език. След завършването си през 1910 г. той веднага е назначен за начален учител в родното си село от местното училищно настоятелство срещу 10 наполеона месечна плата. Българчетата учат в две класни стаи – първи и втори клас в едната, а трети и четвърти клас в другата. За да бъде обучението им на добро ниво, Стоян Мавродиев сам на гръб донася черна дъска от Одрин, пергел, линия, сметало, географска карта – все чудновати и любопитни неща както за децата, така и за родителите им.

Турският училищен инспектор, дошъл в с. Хиделий, заедно с 5–6 души първенци от селото, остава изненадан от доброто състояние на училището и от показаните отлични знания от учениците. Ст. Мавродиев предава думите на инспектора, отправени към него, по следния начин: „Ревизирах всички турски училища и никъде не намерих турски учител, с когото да разменя две думи по научни и педагогически въпроси. Навсякъде заварих мъртвило и закостенелост. Крайно нехигиенични училищни помещения, няма никакви пособия; учениците насядали по земята в праха и се мъчат механически да наизустват неразбираемите за тях арабски текстове. Населението тъне в невежество и не се интересува от нуждите на училището. А какво виждам във вашето бедно малко селце! Хигиенично двуетажно училище, удобни чинове за всички деца, черна дъска, сметало, карта, пергел, линия и всички необходими потреби за обучението. Учениците свободно четат, смятат, пишат, пеят и разбират всичко, което им се преподава. С една дума, в българското училище видях да се дава истинско образование. Срамувам се да сравнявам нашите ходжи с българските учители. При това вие сте рая, а ние господари!“

По препоръка на същия училищен инспектор, родителите на Стоян Мавродиев го изпращат да учи висше образование в Софийския университет. Междувременно умира баща му, но това не е причина амбициозната му майка, самата тя дъщеря на учител, да не го изпрати в България, за да получи образование. Балканската война се явява вече причината Стоян Мавродиев не само да прекъсне обучението си, но и завинаги да промени живота си. Цялото му семейство напуска родното си място и бяга в Свободна България, така както правят и хиляди други българи от Беломорска и Одринска Тракия.

Семейството на Стоян Мавродиев – майка му, братята му, снахите и племенниците – се спира в Ески Джумая (Търговище), където Общината предоставя на бежанците училището „Неофит Рилски“ за подслон (дн. II-ра Детска гра-

дина). Стоян Мавродиев взема участие в Първата Световна война, награден е за героизъм и като офицер е на позиция при град Исакча (Източна Румъния). След приключването на войната той продължава образованието си и през 1920 г. завършва Софийския университет в специалността „Биология и химия“. Междувременно се оженва за учителката Миланка от Ески Джумая, като от брака им се раждат две деца – син Веселин и дъщеря Людмила.

Стоян Мавродиев активно участва в културно-обществения живот на град Търговище, като никога не остава встрани от проблемите на своите братя по съдба – бежанците от Тракия. Той е като баща на голямото тракийско семейство, духовен водач на тези изстрадали хора, които са намерили спасение тук от турските безчинства. Постепенно необходимостта налага в Търговище да се създаде Тракийска организация. Инициатори за учредяването и са братя Мавродиеви, Георги Дамянов, Димитър Иванов, Марин Лулчев и др. Това става на връх Димитровден през 1915 г. За председател е избран Стоян Мавродиев. Близко 40 години (от 1915–1954 г.) той стои начело на тракийското дружество в града ни.

От 1920–1940 г. Стоян Мавродиев е учител и директор на Търговищката непълна гимназия „Св. Седмочисленици“. Със своята изключителна способност да вниква в душата на ученика и да уважава младежките стремежи, той бързо се утвърждава като една от най-обичаните личности в града. Учениците с нетърпение очакват патронния празник на гимназията или някое общоградско тържество, на което директорът произнася прочувствени и вълнуващи речи. Такава е и пламенната му реч, произнесена на празника на солунските братя Св. Кирил и Методий през 1934 г. на площада пред казармата в Търговище пред събралото се гражданство.

Стоян Мавродиев е винаги до своите събратя – бежанците от Тракия и неотклонно работи за тяхното благополучие. Той се заема с писането на прошения до правителство за оземляване на бежанците и изпраща поименен списък на всички,

пристигнали от Одринска и Беломорска Тракия. Според данните от преброяването на населението в Царство България от 31.12.1920 г., със статут на бежанци в Търговищкия край са общо 982 души, родени в Тракия (Одринска и Беломорска). Домът на Ст. Мавродиев става център на тракийските преселници, които често го посещават, за да слушат с интерес разказите му за родния край. Ръководството на Тракийското дружество полага много усилия да се защитят интересите им пред комисиите в Дирекцията по трудово-поземлената собственост и Главната дирекция за настаняване на бежанците. Едва през 1927–1928 г. се извършва оземляването им като им се предоставят ниви и дворни места на изплащане за 20 години.

Като директор на Ескиджумайската Смесена реална гимназия Стоян Мавродиев се очертава като отличен педагог, ръководи Въздръжателното дружество в училището, посещава неговите заседания и събрания, насърчава издаването на вестник „Бодрост“.

Стоян Мавродиев е един от организаторите на Музикалната школа към читалището и на методическото ръководство на учителите от околността. Той е председател на Просветното дружество в града и като такъв през 1937 г. открива „Голяма педагогическа конференция“ в Търговище, посетена масово от преподавателите в околността. Често организира открити уроци пред учители и ученици, не рядко той изнася и лекции в Народния университет при читалището „Напредък“.

През 1940 г. Стоян Мавродиев напуска Търговище и в продължение на няколко години е зам. – директор на VI Мъжка гимназия в София. Загубата за Търговище е огромна. Градът се лишава от една от своите емблематични фигури – директорът на Гимназията. Заминаването му е отразено и в местния печат: „Избягал от Тракия, подгонен от вихър, който преди 25 години довя до нашата страна много бежанци

от всички поробени краища, г. Мавродиев

спря тук и 20 години раздава знания и кръв от сърцето си, за насаждане наука и обществен живот. И наистина г. Мавродиев не бе само учител, но и един добър общественик и сега след като той вече няма да бъде тук, обществото ще среща празнината, открита след неговото отсъствие.“

И в София Стоян Мавродиев бързо успява да се наложи като изключителен преподавател, помага при списването на в. „Тракия“ и на сп. „Завет“ – орган на Тракийския младежки съюз и като цяло участва в обществения живот на столицата. Той е председател на изборно бюро по време на изборите за народни представители през ноември 1945 г., освен това активно работи и по проблемите на Съюза на тракийските културно-просветни дружества като член на националното ръководство.

През 1948 г. Ст. Мавродиев се завръща в Търговище и отново се отдава на своето призвание – училището. Става директор на новата Девирическа гимназия. През 1952 г. Окръжният народен съвет на депутатите на трудещите се в град Шумен награждава Стоян Мавродиев с Похвален отзив за дългогодишната му възпита-

телска работа.

Дълго време всички в Търговище помнят директора на гимназията. Най-вече го помнят обикновените граждани, защото Стоян Мавродиев си остава за тях преди всичко добър общественик, отдал целия си живот на училището и на своите братя по съдба – бежанците от Тракия. Не случайно Националният комитет за защита на мира го награждава с медал за активна дейност.

През 1954 г. на отчетно-изборното събрание на културно-просветно дружество „Тракия“ Стоян Мавродиев е освободен от длъжността „председател“ по негово собствено желание, предвид напредналата му възраст. Начело на дружеството застава Страхил Костов.

Стоян Мавродиев умира на 3 февруари 1960 г., отдавайки целия си съзнателен живот на училището, на своите събратя – бежанците от Тракия и най-вече на призиването си – да бъде общественополезен. Днес Тракийското дружество в Търговище носи неговото име, от 1998 г. по решение на Общинския съвет площада пред Читалище „Напредък“ е кръстен също „Стоян Мавродиев“, а от 2003 г. на фасадата на читалището в Търговище е поставена възпоменателна плоча за Стоян Мавродиев.

• Стоян Мавродиев

СТЕФКА КОСТОВА,
ДИМО КАРАБЕЛОВ

В чест на 110 години от Илинденско-Преображенското въстание на 16 август Тракийско дружество „Екзарх Антим I“ – Бургас, с любезното съдействие на Община Бургас, организира и проведе конкурс за хайдушка и комитска песен. Събитието бе открито с кратко слово от Димо Карабелов – председател на Тракийското дружество. Доц. д-р Маруся Любчева – член на Централното ръководство на СТДБ, почетен председател на дружеството и евродепутат, сърдечно поздрави изпълнителите и публиката.

Най-малките участници в конкурса бяха петгодишните близначки Даяна и Хрисияна Банкови от град Троян. Две крехки детски гласчета вдигнаха на крак и младо, и старо. Над 200 души слушаха занемели химна на Странджа „Ясен месец веч изгрива...“. Двете момиченца в народни носии уверено пееха обичаната песен на Сава Попсава. Под ръководството на Руслана Попсава, дъщеря на големия странджански народен певец, те изпяха и любимата в бургаския край песен „Българе глава вдигнали“. Не закъсняха и бурните аплодисменти.

Първият конкурс за хай-

„ЯСЕН МЕСЕЦ ВЕЧ ИЗГРЯВА...“

В Бургас проведеха конкурс за хайдушка и комитска песен

душка и комитска песен премина при приповдигнат дух и отлична организация. Неговата основна цел е да възроди песните, разказващи и възхваляващи подвизите на българските хайдутини и комити, на борците за национална свобода, да провозира интереса на младото поколение и го насочи към фолклорното ни наследство.

Младите изпълнители до 25 г. възраст бяха разделени в четири възрастови групи. В надпяването взеха участие и 20 индивидуални изпълнители над 25 години, както и шест фолклорни групи от регион Бургас. Всеки участник изпълни две народни песни, от които първата задължително бе хайдушка или комитска от фолклорната съкровищница на всички региони в България. Втората песен бе по личен избор на изпълнителя. Поради ограниченото време за ползване на откритата сцена „Охлюва“ към Културния център „Морско казино“ в конкурса не успяха да вземат участие всички желаещи.

Всички, които се изяха в конкурса, получиха грамота за участие. Журито с председател професор д-р Стефан Чапкънов определи по достойнство най-добрите. Отличените на първо, второ и трето място получиха по един диск с песните на Странджанския славеи – обичаната Калинка Згурова, и преиздадената книга „Въстанието в Странджа и турските зверства“ от Димитър Стамболиев, който по време на въстанието е бил учител в град Малко Тър-

ново. Това е първата книга, описваща революционните събития в Одринска Тракия в началото на миналия век и е издадена непосредствено след жестокото потушаване на Илинденско-Преобра-

женското въстание. Тя е написана когато по полетата още са лежали телата на хилядите невинни жертви и още тлеели пепелищата на опожарените български села.

Наградите връчи председателят на дружеството Димо Карабелов. За класираните се на първо място във всяка група бяха изработени специални плакети „110 години Илинденско-Преображенско въстание“. Победителите в съответните групи станаха Магдалена Манолова от Общински детски комплекс – Бургас, Силияна-Роса Матева от ДФФ „Тракийска песен“ при Тракийско дружество „Екзарх Антим Първи“ – Бургас, Георги Кръстев – от СОУ „Димчо Дебелянов“ – Бургас. При оспорвана надпревара първо място от индивидуалните изпълнители над 25 години завоюва Донка Грудева, която е ръководител на класиралата се на първо място фолклорна формация – Битовата група при Тракийско дружество „Димитър Халачев“ в село Извор, община Бургас.

Благодарствено писмо

До инициатора и организатора на експедиция „По обратния път на дедите“ и срещите „Завръщане към корените“ Божана Богданова

Позволете ни от името на хилядите наследници на тракийските бежанци, извървели с вас трудния път до родните места на дедите ни, да ви благодарим най-сърдечно, защото ни направихте особено щастливи.

Щастливи бяхме, стъпвайки на родните земи в Тракия и Мала Азия, докосвайки се до темелите на родните къщи и спомняйки си за тъжните, но героични истории на дедите ни.

Вие ни приобщихте към опознаване-

то на историята, издирването и събирането на документи и спомени, свързани с живота на дедите ни и провеждането на срещи, експедиции и изложби.

Вие ни дадохте възможност да се срещнем с непознати досега родственици и да разберем, че съдбата е разделила дедите ни по пътя им към България, но днес тя е благосклонна и ни дава възможност да се срещнем и опознаем по време на експедициите и националните срещи „Завръщане към корените – гр. Сливен“. Искаме да изразим нашата благодарност и да ви пожелаем да реализирате мечтите си!

От признателните потомци на бежанци от Тракия и Мала Азия

Национални чествания, които предстоят в близко време

21 септември, събота – с. Аврен, Национален женски събор

12 октомври, събота – Национална конференция „100 г. от разоренето на тракийските българи“, Кърджали

28 септември, събота – с. Маджарово, Национален събор

АНДРЕЙ ПЕЧИЛКОВ

Илинденско-Преображенското въстание е жестоко смазано след близо 240 сражения на 25 000 бойци срещу 300 000 турска армия. Но въпреки поражението жертвите не отиват напразно. Въстанието е една от връхните точки на национално-освободителните борби на българите в Македония и Одринска Тракия. То обръна погледа на Европейските сили. България е принудена да избере военния път за освобождение – Балканската война.

Макар въстанието да е потопено в кръви среднородопчани продължават борбата и след 1903 г. Четите на местните харамии Фойню войвода от Левочево, Лакудата и Даракчи-ята от Чокманово, Никола Гюмюшев от Райково бранят изнурените родопци и наказват жестоките казнодействия на турските

Среднородопският край след въстанието

власти. В жестока схватка с турска потеря през май 1904 г. загива знаменосецът на Среднородопската чета Колю Шишманов от Славейно. За да не попадне жив в ръцете на врага, с последния си куршум, слага край на своя 24 годишен живот. Костадин Попандреев Макрелов от Чокманово заминава за Кюстендилско при четата на Атанас Бабата, която действа в района на Кавадара, а след това е в революционната чета на Иван Наумов, която снове из Битолско. Там през лятото на 1907 г. в сражение с многоброен турски аскер Костадин Попандреев оставя своите кости далеч от роден край.

Пею Шишманов нееднократно се среща с видните национални македоно-одрински дейци Христо Матов, Лазар Маджаров и др., които лично го посещават и кроят планове за по-нататъшни действия. В потвърждение на това е и протоколното решение от 3-ти март 1904 г. на Окръжното ръководство на организацията в Одрин, което кани Пею Шишманов да оглави агитационна чета в Ахъчелебийско. Шишманов приема предложението. Фактически Пею Шишмановата чета през цялото време след въстанието не е разпусната и по думите на самия него „държала духа

на населението“. По този повод тогавашния председател на ОК на ВМОРО Павел Калчев на 27 март пише:

„Никога не сме се съмнявали във вашето безкористно служене на организацията, затова ви предлагаме занаят да приемете и да действате в Ахъчелебийско.“

Пею Шишманов устоява на революционната си дума!

Когато е обявена Балканската война той отново е на своя боен пост. Готов е да даде с бойните си другари всичко свое, но с единичката мисъл-свободата на поробения Среднородопски край, останал след Сан-Стефанска

България под робски вериги още цели 34 години. Родолубец и патриот, Пею Шишманов организира своите момци, формира доброволческа чета, която се включва в освободителния поход на 21 пехотен Средногорски полк на полк. Владимир Серафимов. Четата му е зачислена към ротата на кап. Михайлов при Трета дружина с командир подполк. Тодор Шарлаганджиев.

Първата задача, която им е поставена, е да ликвидират турския пост на Момина вода. После нападат турския пост на Имаретдере. Оттам се придвижват и макар и с трудности, превземат поста на Курбанери. Четниците-доброволци

на Шишманов, продължавайки своите бойни действия, претърсват за фанатизирани елементи и освобождават селата Малка Арда, Белев дол, Союджук и др. Неговите доброволци достигат Даръдере, днешен Златоград, Палас, днешен Рудозем, подпомагат освобождението на с. Топуклу, освобождават Леска, Лещак и Мадан.

Ведно с доброволческите чети на Никола Данаилов и Кръстю България те стигат и по на юг – до селата Минково, днешните Ехинос, Калотихон, Кимерия, Асоматос и Комотини – всички селища днес в Гърция.

КОСТА ЛЬОНДЕВ

Град Мустафа паша (Свиленград) пръв посреща освободителните български войски на 5 октомври 1912 г. В него в продължение на пет месеца действа щабът на II българска армия с командващ ген.-лейтенант Никола Иванов. По злочеста ирония на съдбата девет месеца след освобождаването си градът изпитал най-жестоката си орис – разорение и пълно унищожение.

В нарушение на Лондонския мирен договор от 17 май 1913 г., определящ за граница между България и Турция линията Мидия – Енос и възползвайки се от извършеното на 16 юни 1913 г. „престъпно безумие“ на цар Фердинанд и неговия послушен слуга ген. Михаил Савов, турците обявяват война на Сърбия, Гърция и Черна гора.

От коварния удар на северната ни съседка Румъния започва една от най-злочестите войни в най-новата ни история – Междусъюзническата. От ситуацията веднага се възползва Турция, чийто войски чакат само заповед за преминаване на границата Мидия – Енос. И тя не закъснява. На 2 юли съсредоточената 250-хилядна турска армия в три колони започва жестока разправа с 300-хилядното българско население в Източна Тракия.

Българското военно командване вярва, че турците няма да нарушат Лондонския договор и оставя само една опълченска дружина да охранява границата. Централната колона на турската армия, съставена от Галиполския отряд, в който се бият турци, кюрди, лази и араби, се ръководи от Енвер бей (по-късно произведен паша), който е един от най-фанатизираните турски командири. Тази „Енверпашова“ войска се отличава с извършването на нечувани зверства (те са отразени и в Карнегиевата анкета и трудът на акад. Любомир Милетич – „Разорението на тракийските българи през 1913 г.“). Тази войска на 7 юли без да срещне съпротива подлага на страшна сеч чисто българското село Булгаркьой. Избити са 1 240 души. Изпратени са над 700 жени и деца на заточение в Мала Азия, а селото от 420 къщи е превърнато в пепелище.

Отрядът на Енвер бей продължава нашествието си и на 10 юли влиза в Одрин. Тук са избити над 500 българи, много са хвърлени в затвора, между които и българските войници-пленици.

Вестта, че към Мустафа паша настъпва турска войска, хвърля в паника населението. На 7 юли (неделя) през чаршията вече минават кървани бежанци от одринските села и призовават свиленградчани да ги последват. Много от тях ги послушали, като взели само най-необходимото. Някои от тях оставяли по-големия си багаж в Любимец и Момково, вярвайки,

Разорението на Свиленград през 1913 г.

че турците ще спрат на старата граница.

На следващия ден в града плъзва слух, че българската кавалерия заминава да пази границата Мидия – Енос. Околийският началник Николов разгласява това и кани желаещи свиленградчани да заминат на помощ. Въоръжават се с каквото могат и около 50 мъже заминават за Одрин. От там обаче ги върнали обратно.

Турците разграбват и разоряват, подлагайки на истински геноцид, българските села Карач (убити били 20 души, а селото – изгорено), Испитли, Кадъкьой, Мезек, Куртулен (Вълче поле), Чермен. Зле пострадали, не успели да избягат и жителите на селата Комарли, Мустрак, Дервишка могила, Димитровче, Пъстрогор и др.

Енверпашовата войска пристига в Мустафа паша на 12 юли (петък). По-голямата част от гражданите успели да избягат и да се установят в Харманли, Пловдив, Стара Загора и Нова Загора. В града останали предимно стари хора, и тези, които разчитали на закрила на местни турци, с които били в добри отношения. За разлика от Западна Тракия, където издевателствата били извършвани от башибозуци, в Свиленград те са дело на аскера. Той още от първия ден се отдава на грабеж и терор.

Начело на изстъпленията застанал местният турчин Карагьоз Али, който лично запалил много български къщи, като избирал по-хубавите и тези на собственици, на които искал да отмъсти. Карагьоз Али се проявил и като жесток главо-рез като на 22 юли, подпомаган от своя приятел Джинджи Мустафа, извели от градския затвор арестуваните, наредили ги по двама и ги подкарали към скотобойната (кланицата) край р. Марица. Според Христо Г. Бахаров, който бил поставен да седи пред затвора, те били 22 чифта и един сам (тек), или общо 45 души.

Баба Господиновца, останала жива, разказва, че Карагьоз Али си правил удоволствието, пушел цигарата си бавно и един по един ги колел с голям касапски нож. Всеки трябвало да гледа и да чака своя ред. Младият 21-годишен Александър Попов, отишъл при Карагьоз Али и го помолил по-скоро да го заколят, за да не гледа тази касапница. Извергът го успокоил с думите: „Полека-лека, чедо, и на тебе редът ще дойде.“ При тази кървава сеч били заклани 70-годишният дългогодишен учител Димитър Вългаров, дядо Иван Бургуджиев, Анастас Метларов, Вангел Костадинов, Янаки Тодоров, брат му Иван Тодоров, учителят

Янаки Илиев, Михаил Жеков, Недялко Текелиев, братя Аргир и Христки Попови, Александър Шопов, Димитър Х. Петров, дядо Вълко Воденичаря и дядо Бойчо. Избити са по най-жесток начин и стари жени, след като са ги мъчили да кажат за злато и пари. Майката на Александър Кипров е била убита на 13 юли в дома си, а тялото ѝ – хвърлено в кладенеца, където го откриват чак на 16 ноември. Дрехите ѝ, напоени с кръв, са намерени в двора. Една част от косата ѝ пък била отрязана заедно с кожата на главата. Дядо Анастас Метларов е убит в една къща, в която се криел, а тялото му също е хвърлено в кладенеца. Свещеникът Слав намерил главата на 80-годишната си майка Наташа в двора на съседите. В двора на Янаки Илиев са открити още 4 глави на стари жени.

Особено трагична е съдбата на Янаки Илиев – голям родолюбец, образован, няколко години председател на местния революционен комитет. Той имал най-добрата обушарска работилница в града с 4–5 калфи и чираци. Янаки бил съсечен от турците пред църквата „Св. Троица“, на която дълги години бил настоятел и певец. Трупът му бил оставен на улицата.

Според Анастас Разбой-

ников („Миналото на Свиленград до 1913 г.“), броят на убитите свиленградчани е около 60 души, а материалните щети възлизат на около 10 млн. златни лева. В махалите „Баяндър“ и „Гебран“ баби и старици били заставяни да играят „голо хоро“. Това може би е една от най-големите мръсотии, извършвани в града.

Гърците не били последвани, а точно обратното – били на почит от турците. В домовете на някои от тях успели да се укрият и спасят братята Христо и Стоян Хаджиколлеви, Христо Г. Бахаров и жена му, сестра му Христо и част от семейството на Атанас Карабелов, на когото трима от синовете – Михаил, Керез и Тодор, също били заклани от турците. Гърците успели с подкупи да ги откарат до жп гарата и после с влак заминали за Одрин. Там били настанени в гръцко семейство, но след 10-ина дни стопанинът, който имал търговски връзки със Свиленград, ги упътил към руския консул С. Клименко. Консултът ги посрещнал сърдечно и им предложил безплатни билети за където желаят да заминат. Целунали му ръката и пожелали да отидат в Стара Загора, където вече имало много свиленградчани.

При нахлуването си в Мустафа Паша в началото на юли

1913 г. турците не разрушават изцяло града и той все още бил сравнително запазен.

Когато обаче узнали, че съгласно подписания на 16 ноември 1913 г. Цариградски мирен договор между България и Турция, Свиленград остава в пределите на България, започва истинското разграбване и разрушаване на града. Запалили и изгорили целия град къща по къща. Турците предварително обрили всичко от къщите, задигнали врати, прозорци, дървен материал, дори изсекли черничевите градини и всичко пренесли във Веранте (дн. село Капитан Андреево). Тук образували ново селище Ени Мустафа паша (Нова Мустафа паша). Понеже по Цариградския договор границата минавала на изток от „Якька“, селата Генералово, Чернодъб и Левка оставали в Турция (преминават към България чак след сключения на 15 октомври 1915 г. нов Цариградски договор между двете страни).

На 10 октомври 1913 г. в изпълнение на Цариградския договор българските войски влизат отново в Свиленград с популярната за онова време патриотична военна песен „Из тракийските полета идвали сме, идем пак“. Само бързата им намеса успява да спаси всички останали живи баби в махала „Баяндър“. Изтеглящите се турски войници ги заключили в техния пост, намиращ се в хана на братя Арнаудови, и след като се гаврили дни наред с тях, напръскали помещението с газ и го запалили. Чувайки техните писъци „Живи ще изгорим!“, българските войници разбили вратата и извикали „Ставайте, баби, ние сме!“ Изненадани, бабите заплакали от радост.

На следващия ден в града пристигат първите свиленградчани – Фоти Хаджиятанасов и Христо Дянков, които видели, че църквата „Св. Троица“ още дими. След тях идват и други свиленградчани. Всичко било опожарено, изсечени били дори и дърветата в дворовете. Нямамо стради, не можело да се познаят местата на къщите. Не можело да се намери никакъв подслон. Това принудило акад. Любомир Милетич да се откаже през ноември 1913 г. да посети града, за да проведе анкета със завърналите се и да направи снимки. Още на жп гарата му казали, че в града няма дори една запазена къща, в която да пренощува и той заминава за Ортакьой (Ивайловград).

Още в края на октомври 1913 г. в града се завръща почти половината му население, а друга част – през зимата. Прииждат и много бежанци от Източна и Беломорска Тракия. Мило е родното и макар пепелище, с голи ръце свиленградчани започват да изграждат един нов град, един верен страж на южната граница, твърдина на българската национална идентичност.

ИВАН БУБАЛОВ

Преглеждам старите снимки. Върху една от тях погледът ми продължително се спира. Тя ме връща години назад, когато в мен беше бликнало желание да напиша документална повест за героичното житие на прославения войвода от Илинденско-Преображенското въстание – Георги Кондолов.

Вълнуваше ме внушителната му фигура, благородният дух и смелостта да прежали дом и семейство, близки и деца, и да се посвети в борбата за свободата на Тракия и Странджа, където намери и смъртта си в първите изстрели на започналото въстание в с. Паспалово, Лозенградско, на 5-ти срещу 6-ти август 1903 г. Вълнуваше ме трогателното писмо на Паскал Иванов – секретар на Кондоловата чета, изпратено още на другия ден до

„Отиване има, връщане няма“

съпругата му в Бургас – Донка Хубенова – на 7 август 1903 г. от Паспаловската могила, където тежко раненият Кондолов, пронизан в корема, стене от болки и моли секретаря си Паскал Иванов да сложи край на мъките му:

„Паскале, ако ме обичаш, тегли ми един патрон, та да се отърва от тия мъки!... Ааах!... Ах!“... Неговите молби да му тегля патрон бяха толкова настоятелни и толкова сърцераздиращи, щото цял ужасен, аз се отдалечавах в гората и горко, горко плачех. Връщах се и го утешавах, че раната му не е толкова опасна... Обаче той пак настояваше: „Убий ме! Убий ме!...“

Аз и без това ще умра, но защо да се мъча? Пиши в Бургас на семейството ми какво е станало с мене. Кажете на жена ми, на дъщеря ми и на сина ми да ме простят, ако съм в нещо сгрешил“... И като казваше това, простена и за своята Велика (родното му село). „Ах, Велика, Велика!“... Очите му

се просълзиха... и свърши. През това време другарите ни продължаваха боя в селото. Прогониха аскера и юнашки отблъснаха идещия на помощ аскер от Малко Търново“.

Тези трогателни редове, писани от ръката на Паскал Иванов, присвиха сърцето ми и през 1972 г. аз тръгнах да търся дъщерята на войводата. Озовах се в София, на ул. „Хан Крум“ №3А, в дома на 94-годишния Христо Николов Увалиев – съпруг на Райна Георгиева Кондолова – по мъж Увалиева. За съжаление тя вече не беше между живите. Грохнал и блед върху единично вехто легло седеше дядо Христо. На стената току над главата му висеше портрет на жена в тежка позлатена рамка. Като му обясних за какво съм дошъл, с треперещи длани, той бавно посегна към портрета. Откачи го внимателно, долепи го до устните си и заплака. Побързах да запечатая във фотоапарата този изключителен момент. А като се поуспокои, помолих го да ми разкаже нещо за себе си.

„Родом съм от Карлово – 1878 г. Баща ми бе техник, та ме прати да чиракувам при един карловчанин в София – архитект Лазаров. Аз пък можех да рисувам и чертая хубаво и той ме ха-

реса. Прати ме да завърша курс за земемери. Като го завърших, постъпих на работа в Бургас. В началото на август 1903 г. ми се наложи да схематизирам сградата на френския пансион до гарата. Пристигнах там и гледам едно момиче седнало и плаче. Попитах струпаните до нея защо плаче момичето, а те ми обясниха, че скърби за убития си баща. Тръгнах да науча нещо за съдбата на бащата. Намерих майката Донка на ул. „Аспарух“ № 24. Беше стройна и хубава жена. От нея научих, че мъжът ѝ, Георги Кондолов е убит като въстаник. Попитах я още дават ли стая под наем. Сетне им станах квартирант и се ожених за дъщеря ѝ Райна. Минаха години. Преместих се да живея в София. Тя остана да живее при сина си Йордан в Бургас на ул. „Съединение“ №5. Почина в 1932 г. без да се прежени от мъка по мъжа си. Мъчно ѝ беше, че властта тогава не ѝ отпусна никаква помощ и не зачете дейността на Кондолов. Погребана е в бургаските гробища, но къде е гробът ѝ, никой не го знае...“

Старецът се умори и замълча. Тръгнах си с благодарност, изпратен до входната врата от дъщерята на дядо Христо – Антонина Христова Увалиева.

Тракийски събор в Черничево

На 24 август в с. Черничево, община Крумовград, се проведе възпоменателен събор по повод 100-годишнината от опожаряването на селото. На тържествата присъстваха Красимир Премянов – председател на СТДБ, писателят Никола Инджов, Николай Димитров – член на ЦР на СТДБ, академик Георги Марков, доц. Георги Митринов, тракийци, жители и гости на селото.

Съборът започна със заупокойна молитва за жертвите, които е дало селото през 1913 г. – деветдесет убити, между които и 13 деца. В тяхна чест е построен паметник, пред който бяха положени венци и

цветя.

Официалната част беше открита от Бисер Николов – Областен управител на Кърджали, който приветства гостите и участниците в събора.

Слова произнесоха: акад. Г. Марков, доц. Митринов, Н. Инджов и Кр. Премянов.

В своето изказване председателят на СТДБ акцентира на факта, че свободата не се дава даром и един от нейните символи е село Черничево,

дало свидни жертви в името на Отееството. Припомняйки миналото, той призова паметта за него да се предава на следващите поколения и да бъдем достойни наследници на дедите си.

Участниците в събора положили цветя и на гроба на капитан Калеев, загинал при охрана на държавната граница.

Съюзът иска нов Закон за вероизповеданията

СТДБ изпрати до председателя на парламентарната комисия по вероизповеданията и парламентарната етика Пламен Славов писмо, в което се настоява приетият на първо четене Закон за изменение и допълнение на Закона за вероизповеданията да бъде спрял. Според Съюза в обществото липсват условия за консенсусно тълкуване на голяма част от предложените в него текстове. Заради това СТДБ настоява след прецизиране и обществено обсъждане да бъде внесен нов законопроект, с който да се уредят обществените отношения засягащи религията и вероизповеданията в Р България.

Среща с кмета на община Маджарово

На 23 август представители на СТДБ – председателят Красимир Премянов, Стефан Начев и членовете на ЦР Николай Димитров и Кирил Сарджев – председател на ТД в Хасково, проведоха среща с Милко Армутлиев – кмет на община Маджарово.

На нея бяха обсъдени въпроси, свързани със социално икономическото развитие на общината, организацията и провеждането на Националното поклонение по случай Деня на тракийската памет, което ще се проведе на 28 септември в Маджарово под патронажа на Маргарита Попова – Вицепрезидент на Република България.

Председателят на СТДБ почете Деня на Варна

На светлия християнски празник Голяма Богородица, който е и Ден на Варна, стотици граждани и гости на града запалиха свещ за здраве и благополучие.

Тържествено беше издигнато знамето на Варна под съпровода на духовия оркестър на Военноморските сили. На тържеството присъстваха професор дмн Анелия Клисарева, Иван Портних – кмет на Варна, Красимир Премянов – председател на СТДБ, депутати, зам.-кметове, общински съветници, дипломати.

Нов член на СТДБ

Новоучреденото Тракийско дружество „Руси Славов“ в Нова Загора се присъедини към Съюза на тракийските дружества в България. Сърдечно поздравяваме новите членове на СТДБ!

Честито!

Централното ръководство на СТДБ и редакцията на в. „Тракия“ поздравяват най-сърдечно рождениците на съюза:

Илия Вангелов Караманов-Асеновград	1.9.1930 г.
Цанка Богомилова-София	10.9.
Вели Светлинов Чаушев-София	11.9.1934 г.
Йордан Костадинов Гевренов-Плевен	21.9.1931 г.
Кирил Петков Сарджев-Хасково	23.9.1949 г.
Калинка Згурова Кънева-София	25.9.

СКЪБНА ВЕСТ

С дълбоко присърбие съобщаваме, че на 26 август почина Съби Атанасов Събев – председател на ТД „Тракия“ в с. Горно Юруци, община Крумовград.

Като дългогодишен член на СТДБ, той беше наш съидейник, последовател и защитник на тракийската кауза.

*Скърбим за загубата!
Бог да го прости!*

Красимир Премянов
Председател на СТДБ

ТРАКИЯ – Орган на Съюза на тракийските дружества в България – София 1000, ул. „Стефан Караджа“ 7-А Печат: Алианс Медиапринт

Абонирайте се!

Каталожен
номер

759

Издава: Централното ръководство

Редакционна колегия: чл.-кор. на БАН Васил ПРОДАНОВ, проф. Иван ФИЛЧЕВ, Никола Инджов и Тодор Корубев; Главен редактор: Соня АНГЕЛОВА;
e-mail: vesttrakia@abv.bg, stdb_sofia@abv.bg, тел.02/986 71 26; факс:02/987 57 53

КОРЕСПОНДЕНТИ: Михаил ЖЕЛЯЗКОВ (Бургас) - 056/86 16 76; Веселина АЛЕКСИЕВА (Варна) - 0888 89 59 27; Наско ТОДОРОВ - 0878 83 39 92; Недка ГОСПОДИНОВА (Перник) - 076/60 13 67; Димитринка СМОЛЕВА (София) - 02/884 25 59; Михаил МИХАЙЛОВ (Сливен) - 044/62 48 53; Виолета ФИЛИПОВА (Смолян) - 0301/63 008; Златка МИХАЙЛОВА (Хасково) - 038/632 060; Маргарита НАЧКОВА (Шумен) - 054/86 99 52; Мария ИВАНОВА (Ямбол) - 046/66 35 40

Изпращайте текстове не по-дълги от 4 стандартни машинописни страници (1800 знака). Хонорари за публикуването им не се дават.

БАНКОВА СМЕТКА
СТДБ (за вестника)

IBAN: BG34STSA93000001682816 BIC:STSABGSF
Банка ДСК ЕАД, клон 1, ул. „Княз Ал. Батенберг“ – София 1000

МИХАИЛ ДОМУСЧИЕВ, БУРГАС

На 29 юни 2013 г. група от 36 човека, потомци на бежанци от Чонгара, посетихме селото по повод 100 години от изгонването на дедите ни. Една част от тях са пръснати из България – Бургас, Айтос, с. Ясна Поляна, Бургаско, с. Извор – Бургаско, гр. Приморско, Ахтопол, с. Кипра – Варненско, с. Борисово – Ямболско, с. Завой – Ямболско. Друга част по непотвърдени сведения са се заселили на територията на днешна Гърция – с. Калос Агрос (Осма-ница), община Драма и гр. Елефтеропули (Правища), община Кавала. Отскоро съм установил контакт там с наследници на потомци от Чонгара, така че ако някой търси свои роднини в Гърция, ще му помогна.

Когато посетихме селото местните ме питаха дали съм от България или от Гърция, което означава че потомци от Чонгара, живеещи днес в Гърция, помнят откъде са дошли. Друг е въпросът дали определят себе си като българи или гърци.

До 1913 година селото е било разделено на патриаршисти и екзархисти и понякога е имало търкания между тях. Днес селото носи името Кевизкой. Намира се на 15 км южно от гр. Пинархисар. Разположено е на река Имралдере, югоизточно от гр. Бунархисар и западно от гр. Визе. В 19 век Чонгара е българско село във Визенска каза на Османската империя. Преди основаването на селото има само една църква и кервансарай (хан). Това е място за почивка за водачите и пътешествениците, които минават от там. През 1727 г. до хана са построени къщи и е създадено село на име Чонгара.

Според статистиката на професор Любомир Милетич в 1912 г. в селото живеят 150 български екзархисти

Групата ни на стария мегдан пред най-голямата запазена стара къща

От с. Чонгара бягали в България и в Гърция

Старото училище

Църквата е разрушена, но открихме този надгробен паметник със символа на Византийската църква

ки и 150 патриаршистки семейства. Ето какво пише той за селото: „Село Чонгара, чисто българско, смесено по половината с екзархисти и гъркомани, през

първата война пострадало от турците, които го запалили, та изгорели 110 къщи. Жителите му бяха избягали в Бунархисар, а сетне пак се прибрали в селото си. По

новото турско нашествие разпитвах в Малко Търново бежанец от Чонгара Иван Костадинов (50 г.) бакърджия: „Турците настъпиха ненадейно, аз бях на жътва.

Връщам се и намирам, че от страх цялото село избягало в Бунархисар. След 2 дена се прибраха всички в селото, а след четири дена наистина дойдоха турците. Много данък дадох чорбаджиите, ние сиромасите се криехме.

Къде Великден турците поискаха да платим. Ние казахме, че сега по туй време защо

ще плащаме. Те ни отговориха, че ние ще си отиваме. На другата вечер казаха, че ще трябва да се дигаме. Затвориха мухтарите, вързаха ги. Три сюрини овце взеха. Дадоха ни ангара кола от кухаджирите турци. 80 къщи поискаха за България, а другите ги изпратиха в Солунско. На 1903 г. след Одринското въ-

стание, нашите станаха гъркомани. Щяха да ни изколят тогава, та станахме гъркомани. Същото направиха и Дерекьовци (Лозенградско). Сега не посмяха другите да кажат че са българи и като гърци турците ги изпратиха в Гърция. Отидаха там баш българи! Между тях има много, които са лежали на 1903 г. в затвора заради комитлък“.

Деца бежанци от Чонгара със свещеника Киро Дълбоков

На старите гробища запалихме свещи и преляхме